

„Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 17, red. Dariusz Magier, Damian Sitkiewicz, Artur Rogalski, Adam Świć, Radzyń Podlaski 2019, ss. 416

Do rąk czytelników trafił 17. tom „Radzyńskiego Rocznika Humanistycznego”. Czasopismo naukowe, ukazujące się od 2001 r., głównie przedstawia treści historyczne. Sam fakt cyklicznego ukazywania się kolejnych tomów skłania do prostych wniosków, wskazujących na prężnie działające środowiska autorskie, jak również licznych czytelników chętnie nabywających, a nierzadko kolekcjonujących następne woluminy. Czasopismo pełni bardzo istotną rolę kulturotwórczą. Prezentowane treści, których gros stanowią publikowane wyniki badań historyków, docierają do szerokiego grona pasjonatów historii regionu oraz okolic. Warto dodać, że równie istotne dla autorów oraz czytelników są ponadto wydawnictwa współczesne, opisywane na łamach czasopisma

„Rocznikowi” nadano formę tryptyku. Kolejny zeszyt zawiera artykuły recenzowane, których autorami są zawodowi historycy, archiwiści oraz pasjonaci amatorzy. Wymienione dotyczą okresu XIX oraz XX w. Terytorialnie autorzy poruszają problematykę dziejów Podlasia, zwłaszcza południowego oraz Lubelszczyzny. Dominują prace poświęcone ziemi radzyńskiej, lecz nie brak również poświęconych Włodawie, Kodniowi, Siedlcom, czy Białej Podlaskiej. Opublikowane materiały uporządkowano w obrębie publikacji w kolejności chronologicznej. Dorobek badawczy niniejszego tomu stwarza warunki do przesłedzenia specyfiki dziejów wyżej wymienionych regionów. Zważywszy na różnorodność geograficzną, nie sposób pominąć zróżnicowania tematycznego treści publikowanych na łamach tomu 17. Wymienione cechy przyczyniają się do atrakcyjnego dla odbiorcy szerokiego spektrum treści niniejszego czasopisma naukowego. Ponadto najnowszy tom zawiera biogramy dwóch kolejnych radzyniaków, będące zarazem trzecią częścią „Słownika biograficznego Radzyna Podlaskiego i powiatu radzyńskiego”. Periodek kończy się częścią 8 cyklu „Radzyńskie spotkania z podróżnikami”.

Część dotycząca materiałów naukowych (recenzowanych) zawiera 16 artykułów. Pierwszy przybliży czytelnikom dzieje dynastii Habsburgów w dobie XV i XVI w., koncentrując się na korzystnej polityce dynastycznej oraz ekspansji austriackiej w Europie Zachodniej. Ta ostatnia przebiegła praktycznie bezproblemowo, czego nie można stwierdzić w przypadku ekspansji w kierunku Europy Środkowej. Autor dostrzegł ponadto istotne różnice, dotyczące dziedziczności monarchii w wyżej wymienionych regionach europejskich w omawianym

okresie. W dalszej części historyk ukazał swoiste różnice w sposobach przedstawienia obrazu ekspansji habsburskiej poprzez kanclerza wielkiego litewskiego Albrychta Stanisława Radziwiłła, pamiętnikarza Jakuba Sobieskiego oraz sekretarza króla Władysława IV Wazy – Stanisława Kobierzyckiego. W ocenie autora na przekazanie pełnego obrazu ekspansji złożyły się subiektywne oceny wymienionych pisarzy oraz perspektywa czasowa. Drugi artykuł jest próbą stworzenia biografii jednego z istotnych dla dziejów powiatu radzyńskiego możnego okresu XIX wieku. Biogram opisuje działalność publiczną Adama Moczulskiego. Autorzy przedstawiają aspekty życia zawodowego, rodzinnego oraz sytuacji majątkowej sędziego pokoju oraz podprefekta powiatów radzyńskiego i włodawskiego. Istotne jest, iż swoje wyniki prac badacze oparli na kwerendzie w księgach hipotecznych dóbr ziemskich Przegaliny Wielkie, pochodzących z zasobu Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim. Następny z opublikowanych na łamach 17 tomu „Rocznika” artykułów opisuje losy XIX-wiecznego artysty malarza Stanisława Wrońskiego. Autorka przybliżyła twórczość, jak również zaangażowanie artysty w wydarzenia towarzyszące wybuchowi powstania styczniowego, skutkujące zesłaniem na Syberię oraz pozbawieniem praw stanu. Prace artysty powstałe na Syberii wysyłane były do dużych ośrodków takich jak Warszawa, Petersburg, czy Sztokholm. Większość twórczości pozostała jednak w miejscu katorgi. Pomnik nagrobny Wrońskiego został zlokalizowany przez autorkę szkicu na cmentarzu parafialnym w Radzynie Podlaskim. Kolejny artykuł również posiada charakter biograficzny. Autor przedstawia pokrótce historię rodu Zamoyskich, skupiając się na córce Stanisława Kostki Zamoyskiego – Róży Marii Zamoyskiej. Badacz prezentuje wydarzenia, które miały miejsce w Różance w okresie wybuchu pierwszej wojny światowej, emigrację rodziny do Rosji w 1915 r., przybliżając zarazem konsekwencje wybuchu wielkiej wojny dla majątku położonego w Różance. Kolejne wydarzenia dotyczą pobytu Zamoyskiej w Moskwie, wyjazdu do Winnicy na Podolu (śmierć męża), następnie Szwecji oraz Danii, zaś w roku 1918 powrotu do Polski. Ostatnie lata życia Róża Maria Zamoyska spędziła w Krakowie oraz Niegoszowicach. Autor następnego artykułu poruszył zagadnienia dotyczące działalności właściciela dóbr ziemskich Radzyń, hrabiego Bronisława Szlubowskiego, w okresie poprzedzającym odzyskanie niepodległości przez Rzeczpospolitą w 1918 r. Wspomniane działania przejawiały się m.in. w sferze społecznej – wspieranie zdolnej młodzieży, czy też promocji nowoczesnych form rolnictwa. Ponadto radzyński ziemianin zaangażowany był w sferę polityczną, co okazywał w wydawanej przez siebie pod pseudonimem „Korwin” broszurze pt.: „Jak w obecnej chwili przedstawia się

sprawa polska? Kilka uwag na czasie”. Autor przybliżył czytelnikom tło polityczne okresu dotyczącego publikacji wspomnianej broszury oraz zapatrywania i układy polityczne, które, zdaniem Szlubowskiego, miały przyczynić się do odzyskania niepodległości przez Rzeczpospolitą. Prezentowane treści są analizą naukową broszury. Artykuł wzbogacony został o oryginalną treść dokumentu (druk). Kolejny artykuł niniejszego tomu poświęcony został błędom w opisach katalogu YIVO. Badaczka kultury żydowskiej wskazuje na wagę katalogu zdjęć (wystawa pt. „People from Thousand Towns”) zawierających opis, jako cenne źródło poznawcze kultury Żydów małomiasteczkowych. Część zamieszczonych fotografii pochodzi z nowojorskiego dziennika „Forward”. Owe zdjęcia polskich i rosyjskich Żydów opatrzone „błahym” w ocenie autorki podpisem. Kontynuując wskazano na błędy w tłumaczeniu owych podpisów z jidysz na angielski, wprowadzające w błąd odbiorcę np. w kwestiach miejsca wykonania zdjęć, czy też pochodzenia znajdujących się nań osób. Opracowanie zawiera ponadto wersję artykułu w języku angielskim. Kolejna praca opublikowana w bieżącym tomie periodyku przybliży czytelnikom stosunki narodowościowo-religijne panujące w Kodniu w latach 1918–1944. Autor opisał relacje towarzyszące zróżnicowaniu etnicznemu oraz relacjom funkcjonujących równorzędnie obywateli polskich narodowości polskiej, ukraińskiej oraz żydowskiej oraz religijne – katolików, neounitów, prawosławnych oraz obywateli wyznania mojżeszowego. W wynikach badań zestawiono powyższe zróżnicowanie oraz ukazano przyczyny zmian w strukturze wyznaniowej mieszkańców Kodnia. Artykuł jest bardzo bogatym opracowaniem statystycznym, opartym w dużej mierze na źródłach pochodzących z wybranych archiwów parafialnych oraz archiwów państwowych. Kolejny materiał naukowy przybliży odbiorcom relacje władz okupacyjnych wobec Kościoła katolickiego w dekanacie radzyńskim w latach 1939–1944. Autorka omówiła stosunki panujące pomiędzy duchownymi katolickimi, a Niemcami – konspirację wśród duchowieństwa. Niniejszy materiał badaczka zakończyła ukazaniem martyrologii duchownych dekanatu radzyńskiego. W następnym opracowanym materiale historyk przeanalizował działalność Konstantego Witkowskiego – będącego oficerem Wojska Polskiego – komendanta obwodu Armii Krajowej Radzyń Podlaski okresu 1941–1944. Artykuł posiada charakter biograficzny. Przybliży karierę wojskową zapoczątkowaną w okresie carskim, poprzez służbę w piechocie II RP, skończywszy na służbie komendanta Armii Krajowej obwodu radzyńskiego. Przez wkraczających w 1944 r. „wyzwolicieli” Polski Witkowski postrzegany był jako wróg ustroju wskutek czego został skazany na karę śmierci w sfinansowanym procesie. W lutym

1945 r. został „odbity” przez żołnierzy Batalionu Ochrony Jeńców, by w kwietniu 1950 r. ponownie trafić do więzienia. Ostatnie lata życia spędził w Warszawie, jednak pobyt w więzieniu oraz procesy spowodowały trwałe uszczerbek na zdrowiu (zwłaszcza psychicznym) jednego z najważniejszych dowódców podziemia niepodległościowego na Lubelszczyźnie. Autorka kolejnego opracowania naukowego, zamieszczonego w 17. tomie „Rocznika”, podjęła próbę scharakteryzowania działalności konspiracyjnej podziemia narodowego w powiecie siedleckim w latach 1939–1950. Okres dotyczy okupacji niemieckiej oraz początku sowieckiej oraz właściwych dla okresu formacji konspiracyjnych. Autorka wnikliwie przedstawiła struktury NSZ AK w Siedlcach oraz działania podjęte przez aktywne wówczas podziemie narodowe (akcje zbrojne, działalność wywiadu i kontrwywiadu, propaganda oraz kolportaż własnych wydawnictw). Rozdział następny jest próbą charakterystyki dziejów bibliotek funkcjonujących do 1999 r. na terenie ziemi włodawskiej. Autor przedstawił działalność kulturalno-oświatową placówek: biblioteki Andrzeja Węgierskiego oraz biblioteki oo. Paulinów począwszy od pierwszej połowy XVIII w. W dalszej części artykułu scharakteryzowano aktywność biblioteczną wieku XIX, okresu międzywojnia oraz trudności towarzyszące odbudowywaniu sieci bibliotecznej w latach 1944–1975 w skali regionu oraz kraju. Rozdział zakończony jest opisem działalności biblioteki włodawskiej w latach 1944–1999. W artykule są liczne zestawienia tabelaryczne, wzbogacające wartość informacyjną pracy. Kolejny materiał, opublikowany w bieżącym tomie, poświęcono prezentacji biogramu księdza Zbigniewa Kutzana, wikariusza parafii Czemierniki oraz Grabowiec. Autorka poza działalnością kapłańską opisała również społeczną aktywność duchownego podczas wprowadzenia stanu wojennego. Badaczka przytacza ponadto niepublikowane tytuły kronik oraz wspomnień, w których można natrafić na świadectwa działalności księdza Kutzana. Artykuł wzbogacono o załączone wspomnienia pośmiertne o ks. prałacie Zbigniewie Kutzanie. Następny z opublikowanych materiałów przybliży czytelnikom postawę Józefa Koryckiego wobec systemu moralno-etycznego doby PRL. W pracy przedstawiono działalność „Janosika z Podlasia” jako radykalnego opozycjonisty wobec systemu totalitarnego w oparciu o ekstremalną działalność, balansującą na granicy prawa. Autor poddał analizie „ideowy bandytyzm” opozycjonisty, przybliżając wydarzenia oraz kontekst polityczny, zaś we wnioskach wskazał na trudności i kontrowersje w ocenie „Janosika z Podlasia”. Artykuł kolejny poświęcony został opisowi pierwszej sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białej Podlaskiej (sesja dotyczyła intensyfikacji produkcji rolnej oraz rozwoju przemysłu). Autorka rozpo-

częła jednak od wprowadzenia czytelników w kwestie dotyczące reform administracyjnych kraju – powstanie wojewódzkich rad narodowych (na podstawie ustawy z 29 XI 1972 r.) oraz kolejne reformy administracyjne usprawniające zarządzanie gospodarką narodową. Jako cel wprowadzenia wymienionych reform historyk wskazała chęć pełniejszego nadzoru nad społeczeństwem przez rząd komunistyczny doby okresu dążeń do uprzemysłowienia kraju. Powyższe związane było natomiast z włączeniem społeczeństwa w realizowane zadania społeczno-gospodarcze oraz rozwój terenów podległych właściwym radom narodowym. Przedostatni materiał naukowy zamieszczony w tomie 17. „Rocznika” poświęcono biogramowi docenta dra Mieczysława Marczuka – dyrektora Instytutu Nauk Filozoficznych UMCS. Pedagog z uczelnią współpracował w latach 1963–1991. Przez cały okres pracy naukowej zajmował się andragogiką. Poza pracą stricte naukową Marczuk podjął się wznowienia czasopisma pt.: „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”. Za osiągnięcia uhonorowany został m.in. Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Wybitny pedagog twierdził, iż: „Tylko postawa twórcza, nowatorska, racjonalizatorska i odkrywczą, a więc badawczą jest godna współczesnego nauczyciela”. Materiały naukowe recenzowane kończy analiza 11 listów Stanisława Dorii-Dernałowicza do Alicji Lutostańskiej, powstałe w latach 1990–1992. Autor wskazał, iż w treści dominują kwestie natury osobistej oraz bieżące wydarzenia polityczne. Historyk wskazał ponadto na wartość źródeł, jako przydatnych do badań nad ówczesnymi stosunkami społecznymi doby końca XX stulecia. Poza samą analizą opublikowano treść 11 listów.

W drugiej części periodyku – „Słownik biograficzno-geograficzny Radzyna Podlaskiego i powiatu radzyńskiego” – opublikowano dwa kolejne biogramy (część 3. „Słownika biograficznego”). W bieżącym tomie 17 przybliżono sylwetki funkcjonariusza Aussenstelle Sipo i SD w Radzynie Podlaskim – Adolfa Dykowskiego oraz proboszcza parafii Świętej Trójcy oraz dziekana dekanatu radzyńskiego (lata 1972–1989) księdza Witolda Kobylińskiego.

Ostatnia część „Rocznika” opisuje wydarzenia współczesne regionu i jest kontynuacją cyklu „Radzyńskie spotkania z podróżnikami”. W ósmej części przedstawiono pokrótce podróżników, którzy odwiedzili Radzyna Podlaski w roku 2018 oraz w roku bieżącym: Marek Niedźwiecki, Aleksandra i Karol Lewandowscy, Monika Radzikowska, Robert Makłowicz, a także niezwiązana z podróżnikami Anna Kamińska. W życiu społeczno-kulturalnym miasta każde kolejne spotkanie cyklu jest wydarzeniem wyjątkowym i niezwykle ciekawym dla radzyńniaków. Część poświęcona „Radzyńskim spotkaniom z podróż-

nikami” wzbogacona została o opublikowane wywiady – pytania i odpowiedzi skierowane do zaproszonych gości. Tom 17. „Rocznika” wieńczy kalendarium cyklu zapoczątkowanego w 2012 r.

Na niewątpliwy sukces tomu 17. oraz poprzednich woluminów, ukazujących się od blisko 20 lat, wpływ wywarł z pewnością czynnik ludzki – kolegium redakcyjne, historycy zawodowi oraz amatorzy. To dzięki pasjonatom historii „wschodniej ściany” Polski mamy możliwość poznawać nieznane dotąd tajniki dziejów. Cieszy ponadto fakt, że poziom naukowy periodyku stale wzrasta (wzrost wskaźnika Index Copernicus Value – ICV). Wspólną cechą publikowanych artykułów, wskazującą na warsztat autorów jest obszerna bibliografia cytowań. Ta ostatnia nierzadko wzbogacona została o źródła archiwalne. Ponadto treści wzbogacono o fotografie, reprodukcje obrazów, zestawienia tabelaryczne. Istotne jest również, że publikacja ukazała się w postaci elektronicznej oraz pierwotnej wersji papierowej. Nowością jest natomiast twarda oprawa bieżącego tomu, co na pewno wpływa na walory estetyczne. „Radzyński Rocznik Humanistyczny” dzięki wysokiemu poziomowi nadsyłanych doń artykułów z roku na rok zaskarbia sobie coraz większe rzesze zainteresowanych dziejami regionu osób. Na przystępność „Rocznika” dla szerokiego grona odbiorców wpływa ponadto zróżnicowanie tematyczne kolejnych tomów – nie inaczej jest w przypadku tomu 17. Wobec powyższego bieżący tom „Rocznika” z pewnością znajdzie się na wielu półkach bibliotecznych, nierzadko w sąsiedztwie pozostałych 16 poprzednich.

Maciej Bosko